ASPEKTY ŽIVOTNÍHO STYLU VIETNAMSKÉ A ČÍNSKÉ MINORITY

Aspects of life style of Vietnamese and Chinese minorities

IX: 213–458, 2007

ISSN 1212–4117

**Valérie Tóthová¹, Gabriela Sedláková¹, Miloš Velemínský, sr²,
Lenka Šedová¹, Helena Bubníková¹**¹Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, katedra ošetrovatelství²Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, katedra klinických oborů**Summary**

The life style can be considered as a form of the manifestation of the life of individuals, groups and communities. This form is associated with particular conditions of cultural habits and traditions, work, social life, education, approach to free time activities, etc. Problems of food and nutritional habits and furthermore movement activity, resistance to the stress and use of tobacco products are most frequently considered as parts of the life style. These are factors directly associated with the life style and they exert effects on the origination of civilization diseases. This problem is of a great importance in terms of the prevention of these diseases. A part of an extensive research financed by the Internal Grant Agency of the Ministry of Health of the Czech Republic was also aimed at specific features of the life style in the Vietnamese and Chinese minorities living in the Czech Republic. The research project is being implemented in 2005 to 2007.

One of targets of the research was mapping of particular aspects of the life style of our fellow citizens from Vietnamese and Chinese minorities from the standpoint of their cultural differences.

Three questionnaires were arranged for the data accumulation, which were translated into Vietnamese and Chinese languages. The subjects were supposed to react to particular items in the questionnaires by expressing the measure of their agreement or disagreement. The Likert scale with the five-grade type of the expression was used in the questionnaire. The examination with the use of the questionnaires included 4710 subjects from the Vietnamese minority and 1427 subjects from the Chinese minority.

In the questionnaire, the subjects presented their expressions concerning particular items about taking care of their health and adhering to the healthy life style – daily regimen, sleeping and resting, principles of reasonable nutrition, movement activity and smoking. The contribution presents results of considering the four fields of interest as follows: nutrition, use of tobacco products, maintaining of optimum body mass and movement activity of the subjects.

In this extensive examination it was demonstrated that members of Vietnamese and Chinese minorities take care of their health, adhere to the proper life style, are interested in their nutrition, maintain the optimum mass of their bodies and perform sufficient movement activities. High numbers of subjects regularly using tobacco products are alarming.

Key words: Life style – health – minority – Vietnamese people – Chinese people – multicultural nursing

Souhrn

Životní styl můžeme označit jako formu projevu života jednotlivců, skupin a komunit. Tato forma je spjatá s konkrétními podmínkami kulturních zvyklostí a tradic, práce, společenského života, vzdělanosti, způsobu využití volného času apod. Nejčastěji do životního stylu řadíme problematiku stravování a stravovacích návyků, dále pohybové aktivity, odolnost proti stresu a užívání tabákových výrobků. Jde o faktory, které přímo souvisejí se životním stylem a mají vliv na vznik civilizačních onemocnění. Tato problematika je velmi důležitá z hlediska prevence těchto onemocnění. Na specifika životního stylu vietnamské a čínské minority žijící na území České republiky byla zaměřena i část

rozsáhlého výzkumu financovaného Interní grantovou agenturou Ministerstva zdravotnictví České republiky. Realizace výzkumného projektu probíhala v letech 2005–2007.

Jedním z cílů výzkumu bylo zmapování jednotlivých aspektů životního stylu našich spoluobčanů z vietnamské a čínské minority z hlediska jejich kulturních odlišností.

Ke sběru dat byly sestaveny 3 dotazníky, které byly přeloženy do vietnamštiny a čínštiny. Na jednotlivé položky v dotaznících měli respondenti reagovat tak, že vyjadřovali míru souhlasu nebo nesouhlasu. V dotazníku byla použita Likertova škála s pětistupňovým typem vyjádření. Dotazníkového šetření se zúčastnilo 4710 respondentů z vietnamské minority a 1427 respondentů z čínské minority.

V dotazníku se respondenti vyjadřovali k jednotlivým položkám ohledně péče o své zdraví a dodržování zdravého životního stylu – denní režim, spánek a odpočinek, zásady racionální výživy, pohybové aktivity, kouření. V příspěvku jsou prezentovány výsledky čtyř oblastí: stravování, užívání tabákových výrobků, udržování optimální hmotnosti a pohybová aktivita respondentů.

V tomto rozsáhlém šetření bylo potvrzeno, že příslušníci vietnamské a čínské minority o své zdraví pečují, dbají o správný životní styl, respondenti mají zájem o své stravování, udržují optimální hmotnost svého těla a mají dostatek pohybových aktivit. Alarmující bylo zjištění, že vysoký počet respondentů pravidelně užívá tabákové výrobky.

Klíčová slova: životní styl – zdraví – minorita – Vietnamci – Číňané – multikulturní ošetrovatelství

ÚVOD

Nové tisíciletí přivádí sestry k zamyšlení se nad zdánlivým „zmenšováním světa“, při kterém mohou vlivem migrace a rychlých elektronických komunikačních prostředků přijít ve velice krátkém čase do kontaktu s velkým množstvím rozmanitě kulturně profilovaných lidí. Účelná a účinná pomoc těmto jedincům si žádá dobrou připravenost sester, neboť pouze tehdy, když sestry pochopí jejich různá kulturní přesvědčení, kulturní hodnoty, životní styl a jejich chápání i přístup k vlastnímu zdraví, mohou, resp. budou schopny poskytovat kulturně uzpůsobenou prospěšnou ošetrovatelskou péči (Leiningerová, McFarland, 2002).

Zdraví je podle Světové zdravotnické organizace stav úplné tělesné, duševní a sociální pohody, nejen nepřítomnosti nemoci. Je základním předpokladem kvalitního lidského kapitálu. Definice zdraví jsou nejednotné, složité a podle některých autorů je zdraví nedefinovatelné. Obecně je zdraví determinováno mnoha faktory. Příkladem vyjádření zdraví a jeho determinantů může být např. Lalondovo zdravotní pole, jehož diagram znázorňuje 4 základní faktory, které se nejvíce podílejí na zdravotním stavu obyvatelstva (Ivanová, Špirudová, Kutnohorská, 2005).

Mezi základní faktory jsou řazeny: životní

styl, prostředí, genetický základ a zdravotnický systém. Komise Světové zdravotnické organizace k tomuto znázornění jednotlivých faktorů přidala následující váhu: genetika (10–15 %), prostředí (15–20 %), zdravotnictví (10–20 %) a životní styl (50–60 %). Na jednotlivé části při hodnocení zdraví je potřeba nahlížet komplexně a nelze je posuzovat izolovaně. Pro studium zdravotních determinantů minorit je velmi důležité znát socio-ekonomický systém společnosti, hodnotový systém a kulturní a politický systém.

Životní styl můžeme označit jako formu projevu života jednotlivců, skupin a komunit. Tato forma je spjata s konkrétními podmínkami kulturních zvyklostí a tradic, práce, společenského života, vzdělanosti, způsobu využití volného času apod. Nejčastěji do životního stylu řadíme problematiku stravování a stravovacích návyků, dále pohybové aktivity, odolnost proti stresu a užívání tabákových výrobků. Jde o faktory, které přímo souvisejí se životním stylem a mají vliv na vznik civilizačních onemocnění. Tato problematika je velmi důležitá z hlediska prevence těchto onemocnění. Odborníci ze Světové zdravotnické organizace přisuzují životnímu stylu 50–60procentní možnost ovlivnění zdravotního stavu jedince či komunity (Ivanová, Špirudová, Kutnohorská, 2005; Špidurová, Tomanová, Kudlová, Halmo, 2006).

Cíle

Jedním z cílů výzkumu, který byl realizován v rámci řešení grantové výzkumné úlohy, bylo i zmapování jednotlivých aspektů životního stylu našich spoluobčanů z vietnamské a čínské minority z hlediska jejich kulturních odlišností.

Metodika a výzkumný soubor

Ke sběru dat a k dosažení stanovených cílů jsme využili metodu dotazníku. Byly sestaveny 3 dotazníky. První dotazník byl zaměřen na problematiku specifických potřeb těchto minorit, druhý dotazník byl věnován životnímu stylu a ve třetím dotazníku byly položky zaměřené na spokojenost respondentů se zdravotní péčí v České republice. V dotazníku pro vyjádření intenzity postojů a na hodnocení jevů jsme vycházeli z Likertovy škály. Respondenti měli reagovat na každou z uvedených položek tak, že vyjádřili určitou míru souhlasu nebo nesouhlasu (11). Použili jsme pětistupňový typ vyjádření, a to: „velice souhlasím“ (5), „souhlasím“ (4), „nevím/nemohu se vyjádřit“ (3), „nesouhlasím“ (2), „velice nesouhlasím“ (1) (Sedláková, 2006). Dotazníky byly přeloženy do vietnamštiny a čínštiny.

Položky dotazníku zaměřeného na životní styl jsme rozdělili do okruhů, které prezentují jednotlivé aspekty životního stylu komunity. Položky byly zaměřené na stravování a stravovací návyky, dále na konzumaci alkoholu, užívání tabákových výrobků, tělesnou aktivitu, udržování stálé tělesné hmotnosti a stres. Při sestavování dotazníku jsme čerpali jednak ze znalosti kulturních tradic v oblasti životního stylu čínské i vietnamské minority a jednak z našich potřeb vznikajících z nedostatků informací o těchto minoritách. Dále nás zajímalo, zda jejich pobyt v České republice ovlivnil jejich navyklý životní styl.

Distribuci dotazníků zajišťovaly kontaktní osoby z jednotlivých minoritních skupin. Pět kontaktním osobám z vietnamské minority byly předány dotazníky v počtu 6250 a třem kontaktním osobám z čínské minority v počtu 2150 kusů. Vyplněné dotazníky byly postupně vráceny zpět na koordinační pracoviště. Z navrácených dotazníků jsme ke zpracování dat mohli využít 4710 u vietnamské minority a 1427 u čínské minority.

K další charakteristice výzkumných souborů

Vietnamská komunita – výzkumný soubor vietnamské minority tvořilo 50,7 % žen a 49,3 % mužů (graf č. 1). Respondenti byly rozděleny do kategorií dle dosaženého vzdělání. 29,4 % uvedlo, že má základní vzdělání, 20,7 % uvedlo, že je vyučen/a, 29,7 % respondentů uvedlo, že má středoškolské vzdělání, a 20,2 % respondentů uvedlo, že má vysokoškolské vzdělání (graf č. 2). Respondenti byli dále rozděleni do skupin dle sociálního statutu. Ve výzkumném vzorku bylo zastoupeno nejvíce vdaných/ženatých respondentů – 60,1 %, méně zastoupenou skupinu tvořili svobodní respondenti – 28,2 %, dále respondenti žijící s družkou/druhem – 10,5 % a nejméně zastoupenou skupinu tvořili vdovy/vdovci – 1,2 %.

Podle věkové kategorie bylo zastoupeno nejméně respondentů ve věku nad 60 let. Tuto věkovou kategorii tvořilo 1,7 % osob. 4,4 % respondentů bylo ve věkové kategorii 51–60 let, 15 % bylo ve věkové kategorii 41–50 let, 29,1 % ve věkové kategorii 31–40 let, 29,9 % respondentů odpovídalo věkové kategorii 21–30 let a 19,9 % respondentů odpovídalo kategorii do 20 let (graf č. 3).

Buddhismus vyznává 62 % respondentů, 4,9 % vyznává konfucionismus, taoismus taktéž 4,9 %, 9,1 % respondentů je vyznavačem katolické víry a 19,1 % respondentů uvádí, že je vyznavačem jiné víry.

Čínská komunita – dotazníkového šetření se zúčastnilo 51,1 % čínských žen a 48,9 % čínských mužů (graf č. 1). Respondenti podle kategorií vzdělání byly zastoupeny rovnoměrně. 24,3 % respondentů uvedlo, že má základní vzdělání, 18,9 % respondentů uvedlo, že je vyučen/a, 36,9 % respondentů uvedlo, že má středoškolské vzdělání, a 19,9 % respondentů uvedlo, že má vysokoškolské vzdělání (graf č. 2). Ve výzkumném vzorku bylo zastoupeno nejvíce vdaných/ženatých respondentů – 54,3 %, méně zastoupenou skupinu tvořili svobodní respondenti – 31,4 %, dále respondenti žijící s družkou/druhem – 13,3 % a nejméně zastoupenou skupinu tvořili vdovy/vdovci – 1,0 %. Podle věkové kategorie bylo zastoupeno nejméně respondentů ve věku nad 60 let. Tuto věkovou kategorii tvořilo 1,2 % osob. 3 % respondentů bylo ve věkové kategorii 51–60 let, 15,4 % bylo ve věkové kategorii 41–50 let, 24,5 % ve věkové kategorii 31–40 let, 36,7 %

respondentů odpovídalo věkové kategorii 21–30 let a 19,2 % respondentů odpovídalo kategorii do 20 let (graf č. 3).

Buddhismus vyznává 54,1 % respondentů, 7,3 % vyznává konfucionismus, 4,8 % taoismus, katolické víry je 11,6 % respondentů a 22,2 % respondentů uvádí, že je vyznavačem jiné víry.

Graf č. 1 Rozdělení respondentů dle pohlaví
Graf č. 2 Rozdělení respondentů dle vzdělání

Legenda: 1 základní vzdělání, 2 vyučen/a, 3 středoškolské vzdělání, 4 vysokoškolské vzdělání

Graf č. 3 Rozdělení respondentů dle věku

Legenda: 1 do 20 let, 2 21–30 let, 3 31–40 let, 4 41–50 let, 5 51–60 let, 6 nad 60 let

Výsledky a diskuse

Výsledky výzkumu byly rozděleny do několika oblastí. Nyní si dovoluujeme prezentovat výsledky čtyř oblastí: stravování, užívání tabákových výrobků, udržování optimální hmotnosti a pohybová aktivita respondentů.

Oblast stravování

K této oblasti se vztahovalo pět položek dotazníku. Zajímalo nás, zda reprezentanti minorit

dbají na pravidelné stravování, zda stravování odpovídá požadavkům správné výživy (tato oblast je dále rozčleněna na jednotlivé segmenty racionální výživy), zda se stravovací návyky s pobytem v České republice zhoršily a jaký postoj mají respondenti k životosprávě.

Na otázku, zda respondenti dbají na pravidelné stravování, odpovědělo 65,1 % respondentů z vietnamské minority, že souhlasí. Velice souhlasí 13,1 % a neví 10,9 %. U respondentů

čínské minority byla procenta nižší. Variantou souhlasí odpovědělo 64 %, velice souhlasí 5,6 % a neví 25,2 %. Z výsledků kladných odpovědí je zřejmé, že respondenti obou minorit dbají o své stravování. Z tohoto závěru lze usuzovat na to, že vietnamští a čínští spoluobčané dbají na správnou životosprávu.

K této oblasti se vztahuje i otázka, zda jídelníček odpovídá dle respondentů zásadám správné výživy. Zde 61,9 % respondentů z vietnamské minority odpovědělo variantou souhlasí, variantou nevím odpovědělo 23,1 % a velice souhlasím odpovědělo 9 % vietnamských respondentů. U čínské minority byla procenta kladných odpovědí nižší. K této otázce odpovědělo 59,7 % čínských respondentů variantou souhlasím, 30,1 % využilo variantu nevím a 7,3 % odpovědělo variantou velice souhlasím.

V několika položkách jsme zjišťovali, jakým složkám potravy respondenti dávají během stravování přednost. 55,4 % respondentů z viet-

namské minority upřednostňuje během stravování zeleninu, 38,7 % maso a v čínské minoritě 48,1 % zeleninu a 38 % maso. Sladká jídla konzumuje 50,5 % respondentů z vietnamské minority a 53,9 % z čínské minority. U položky, která byla zaměřena na konzumaci mléčných výrobků, jsme pozitivní vyjádření získali u 59,4 % respondentů z vietnamské minority a 56,6 % z minority čínské (graf č. 4). Nejvíce respondentů z vietnamské minority, tj. 40,1 %, uvedlo, že nejraději konzumují kuřecí maso. U respondentů čínské minority jsme největší procento získali u hovězího masa (graf č. 5). Dle druhu tepelných úprav jsme nejvyšší hodnotu (40,5 %) získali u varianty vařené ve vietnamské výzkumné skupině a v čínské u grilované (30,0 %), ale procentuální hodnota u pečené formy byla nižší pouze o 0,5 % (graf č. 6). Z tuku nejraději používají rostlinný olej – 63,8 % respondentů ve vietnamském výzkumném souboru a 55,1 % v čínském (graf č. 7).

Graf č. 4 Konzumace některých složek a způsob přípravy

Legenda: 1 – zelenina, 2 – maso, 3 – studená kuchyně, 4 – sladké jídlo, 5 – mléčné výrobky

Graf č. 5 Konzumace masa dle jednotlivých druhů

Graf č. 6 Konzumace masa dle přípravy

Graf č. 7 Používání tuku při přípravě jídel

V problematice stravování jsme zjišťovali dopad pobytu respondentů v České republice na jejich stravovací návyky. Na otázku, zda se stravovací návyky během pobytu v České republice u zástupců obou minorit zhoršily, volili více kladnou variantu odpovědi respondenti čínské minority, to znamená, že čínští respondenti častěji tvrdili, že se stravování během pobytu v České republice zhoršilo. Na tuto otázku odpovědělo 34,7 % čínských respondentů, že souhlasí, 29,3 % neví a 3,2 % velice souhlasí. Nesouhlasí 31,4 % čínských respondentů. Respondenti z vietnamské minority volili nejčastěji odpověď nesouhlasím – 42,5 %, neví 14,9 %, souhlasí 27,2 % a velice souhlasí 5 %. Většina respondentů obou minorit na tvrzení, že jejich životospráva se celkově zlepšuje, odpověděla převážně kladně. Z vietnamské minority tento výrok podpořilo 65,8 % respondentů variantou odpovědi souhlasí. Respondenti z čínské minority touto variantou odpověděli v 60,8 % případech.

Z analýzy otázek tohoto okruhu tedy vyplývá, že respondenti mají o své stravování zájem, že jejich jídelní zvyklosti, dle jejich názoru, odpovídají zásadám zdravé výživy. Respondenti to také dokazují tvrzením, že se jejich životospráva

zlepšuje navzdory tomu, že zároveň tvrdí, že se jejich stravovací návyky během pobytu v České republice zhoršily.

Oblast užívání tabákových výrobků (graf č. 8)

V oblasti užívání tabákových výrobků jsme se respondentů dotazovali, zda je kuřák či nekuřák, dále, zda žije v rodině, kde nikdo nekouří, a zda pracuje v kuřáckém prostředí. Počet kuřáků a nekuřáků v reprezentativním vzorku obou minorit je obdobný. V čínské minoritě je 73,8 % a ve vietnamské minoritě 75,4 % kuřáků.

Na tvrzení, že respondent žije v rodině, kde nikdo nekouří, odpovědělo variantou souhlasím 52,7 % čínských respondentů, 5,7 % užilo variantu velice souhlasím. Ve vietnamské minoritě variantu souhlasím na tuto otázku užilo 53,6 % respondentů a 9,2 % respondentů užilo variantu velice souhlasím.

S tvrzením, že na respondentově pracovišti nikdo nekouří, se ztotožnilo formou odpovědi „velmi souhlasím“ 12 % respondentů z vietnamské minority, souhlasí 52,1 % a neví 10,7 % vietnamských respondentů. Na tuto otázku odpovědělo variantou souhlasím 42,9 % čínských respondentů, velice souhlasím volilo 6,6 % respondentů z této minority.

Graf č. 8 Oblast užívání tabákových výrobků

Legenda: 1 Respondenti, kteří kouří, 2 Respondent žije v rodině, kde nikdo nekouří, 3 Nekuřácké pracoviště

Výsledky těchto otázek jsou velmi alarmující. V dotazníkovém šetření uvedlo 75,4 % vietnamských respondentů, že užívá tabákové výrobky, a z čínských respondentů se ke kouření přiznalo 73,8 % respondentů. 62,8 % vietnamských a 58,4 % čínských respondentů žije v nekuřáckém prostředí. Vietnamští i čínští respondenti velmi dbají o své stravovací návyky, ale zdraví si poškozují užíváním tabákových výrobků.

Oblast udržení optimální tělesné hmotnosti (graf č. 9)

Do této oblasti jsme zařadili otázky zaměřené na udržování stálé tělesné hmotnosti a na pravidelnou kontrolu tělesné hmotnosti.

Na otázku, zda si respondenti udržují stálou hmotnost těla, odpověděla většina dotázaných

kladně. V odpovědích většina dotázaných volila variantu souhlasím, a to v 63,4 % pro vietnamskou komunitu a v 51,4 % pro čínskou komunitu.

Obdobné výsledky byly zjištěny u otázky, zda respondenti pravidelně sledují svou tělesnou hmotnost. Zde volilo kladnou odpověď 64,9 % vietnamských respondentů a 65,6 % čínských respondentů.

Na otázku, zda respondenti netrpí nadváhou, odpovědělo 49,5 % vietnamských respondentů variantou souhlasím, velice souhlasí 17,3 % a neví 27,6 % vietnamských respondentů. Situace u čínských respondentů byla jiná. Zde odpovědělo 7,8 % respondentů, že velice souhlasí, 42,4 % souhlasí a 40,7 % neví.

Graf č. 9 Oblast udržení optimální tělesné hmotnosti

Legenda: 1 Udržují stálou tělesnou hmotnost těla, 2 Pravidelně sledují svou váhu, 3 Netrpí nadváhou

Analýza těchto otázek prokázala, že respondenti dbají o udržení stálé tělesné hmotnosti, pravidelně svou tělesnou hmotnost kontrolují a většina z nich je přesvědčena, že netrpí nadváhou.

Oblast pohybové aktivity

V oblasti fyzické aktivity náš tým zajímalo, zda práce reprezentantů čínské a vietnamské minority je spojená s fyzickou aktivitou a zda se respondenti cítí být v dobré fyzické kondici.

Většina respondentů souhlasí s tvrzením, že jejich práce je spojená s fyzickou aktivitou.

Z vietnamské minority odpovědělo variantou velice souhlasím 4,2 %, souhlasí 43,9 % a neví 13,6 % dotázaných. U čínské minority byly hodnoty podobné. Zde velice souhlasí 2,2 %, souhlasí 44,4 % a neví 30 % dotázaných.

Na otázku, zda se respondenti domnívají, že jsou v dobré fyzické kondici, odpovědělo 14,4 % vietnamských respondentů, že velice souhlasí, souhlasí 54,3 % a neví 23 % vietnamských respondentů. Z čínských respondentů 7,5 % odpovědělo, že velice souhlasí, 55,2 % souhlasí a 33,5 % neví.

Z analýzy těchto otázek vyplývá, že u většiny respondentů je práce spojená s fyzickou aktivitou, a dále, že většina respondentů se cítí být v dobré fyzické kondici. Domníváme se, že pro další výzkumné záměry bude užitečné zjistit, jakým aktivitám se respondenti ve svém volném čase věnují, jakým fyzickým aktivitám dávají přednost a jak často se věnují pohybovým aktivitám.

ZÁVĚR

Z výsledků dotazníkového šetření vyplývá, že respondenti čínské a vietnamské minority pečují o své zdraví. Prezentovány byly odpovědi na otázky, které byly zaměřeny na problematiku životního stylu, konkrétně na otázky stravování a stravovacích návyků, dále na užívání tabákových výrobků, udržování tělesné hmotnosti a pohybové aktivity. Z výsledků vyplývá, že respondenti v těchto oblastech pečují o své zdraví. Většina respondentů se domnívá, že i když pobyt v České republice zhoršil jejich stravovací návyky, cítí se fyzicky velmi dobře, jejich životospráva je vyrovnaná a dbají na pravidelné stravování odpovídající zásadám zdravé výživy. Odpovědi na otázky zaměřující se na oblasti užívání tabákových výrobků nás překvapily – alarmující je množství kuřáků ve vietnamské i čínské minoritě, které v průměru pře-

sahovalo 74 %. Respondenti se také vyjadřovali k problematice pohybové aktivity a tělesné hmotnosti. Zde jsou výsledky výzkumného šetření pozitivní, většina respondentů tvrdí, že netrpí nadváhou, pravidelně si váhu kontroluje a udržuje si stálou tělesnou hmotnost.

** Publikace se vztahuje k řešení grantového projektu NR/8473-3, který je realizován za finanční podpory IGA MZ ČR.*

LITERATURA

- IVANOVÁ, K., ŠPIRUDOVÁ, L., KUTNOHORSKÁ, J.: *Multikulturní ošetřovatelství I*. Praha: Grada, 2005, s. 246.
- LEININGER, M., McFARLEND, M. R.: *Transcultural Nursing. Concepts, Theories, Researches & Practice*. 3rd ed. New York: McGraw-Hill Medical Publishing Division, 2002.
- SEDLÁKOVÁ, G.: Tvorba dotazníků ve výzkumném projektu zaměřený na vietnamskou a čínskou minoritu. In: *Nové trendy v ošetřovatelství V. Sborník příspěvků z konference s mezinárodní účastí V. jihočeské ošetřovatelské dny*. České Budějovice: ZSF JU 2006, s. 341–347.
- ŠPIRUDOVÁ, L., TOMANOVÁ, D., KUDLOVÁ, P., HALMO, R.: *Multikulturní ošetřovatelství II*. 1. vyd. Praha: Grada, 2006. s. 248.
- TÓTHOVÁ, V., VELEMÍNSKÝ, M.: K problematice poskytování kulturně diferencované ošetřovatelské péče ve vietnamské a čínské minoritě. In: *Nové trendy v ošetřovatelství V. Sborník příspěvků z konference s mezinárodní účastí V. jihočeské ošetřovatelské dny*. České Budějovice: ZSF JU 2006, s. 432–439.

Valérie Tóthová et al.
tothova@zsf.jcu.cz